

Bessenyei József

SZAPOLYAI JÁNOS ÉS A MAGYARORSZÁGI VÁROSOK

Az 1526. november 11-én megkoronázott Szapolyai János első királyi feladatának azt tekintette, hogy az örömhír közlése céljából az európai udvarokhoz követeket küldjön. A követek között a legnagyobb feladat Jozefics Ferenc zenggi püspöknek jutott, neki Velencébe, azután a pápához, majd a francia uralkodóhoz kellett eljutnia. A fiumei születésű, egyházi pályáját ferencrendi szerzetesként kezdő Jozefics székhelye, Zengg ekkor a Magyar Királyság legnevezetesebb tengeri városaként és kikötőjeként, a Velencével folytatott árucseré központjaként vált fontossá Szapolyai számára. A követ december 12-én érte el a lagúnavárost, 14-én bemutathatta Szapolyai november 16-án keltezett levelét, majd a következő napon sorra kerülő titkos kihallgatáson átadta urának üzenetét Andrea Gritti dózsénak. Ennek bennünket érdeklő része a gazdasági kapcsolatok újjászervezésére irányult, a magyarok új királya ugyanis ígéretet tett arra, hogy az összes árut, – konkrétan húst és bőrt nevezett meg –, ami azelőtt német földre ment Magyarországról, a jövőben Velencébe kívánja szállítani, tekintettel a nagy ellenségeskedésre Ferdinánd osztrák főherceggel, akit a magyarok gyűlölnék.¹

Az ajánlattal Szapolyai nagyvonalú gesztust tett Velencének, hiszen amióta 1515-ben a magyar országgyűlés megtiltotta a marhakivitel, illetve egyéni engedélyhez kötötte azt, az Itáliához fűződő gazdasági kapcsolatok lehanyaglottak, s az ország érdeke valóban azok fellendítését diktálta. Nem kis mennyiségről volt szó, hiszen Velence városa ezekben az években mintegy 13 000 szarvasmarhát fogyasztott.² Ezen túl jó pár ezer marhát igényelhetett a város szárazföldi tartománya, a „terra ferma” is.

Azonban az itáliai város felé fordulás útjában számos akadály tornyosult. A szabad királyi városok a Habsburgokkal rokonszenveztek, és a német területek sokkal nagyobb piacot jelentettek számukra, mint Velence. A Magyar Királyságból Velencébe vezető útvonalak a Habsburgok birodalmába vagy érdekköré-

¹ Marino Sanudo: I Diarii. (MCCCCXVI-MDXXXIII) Publicati per cura di Rinaldo Fulin – Federico Stefani – Niccolò Barozzi, Guglielmo Berchet – Marco Allegri. Tom. 1-56. Visentini. Venezia. 1879-1902. Tom. 43. 444. - Szalay László: János király és az európai hatalmasságok 1526-1528. In: Adalékok a magyar nemzet történetéhez a XVII-dik században. Ráth Mór. Pest. 1859. 12. Jászay Magda: Velence és Magyarország. Bp., 1990. 224-225.

² Sanudo, M. : i.m. Tom.50. 65.

be tartozó területeken át vezettek (Horvátország is hamarosan, 1527-ben Ferdinánd hűségére tért), és a kereskedelem jó része pettaui nagykereskedők (Gerhard Muscon, Georg Regall) közbejöttével bonyolódott, márpedig ezt a várost Ferdinánd nem engedte ki a kezéből.

A belföldi, tehát Pettauig vezető forgalom több útvonalon bonyolódott. Ezek legfontosabbika a budai, a pesti, vagy a székesfehérvári vásárokon kezdődött, ugyanis az ország törvényei szerint a külföldi kereskedők csak ott vásárolhattak vágómarhát a tenyésztőktől vagy a tözsérektől.³ Székesfehérvár után a Balatont északról megkerülve Berenhidán, Veszprémen, Türrjén, Vasváron, Alsólendván át jutottak a muraszombati harmincadhoz, majd ott átlépve az országhatárt, érték el a laibachi utat.

A török hódoltságban vásárolt marhák Bátánál keltek át a Dunán, majd Pécsnél érték a Magyar Királyság területére, onnan Pécs, Szigetvár, Kálmáncsehi, Babócsa, Berzence, Csurgó, Szentpál, Kanizsa és Nedölce helységeken át haladtak tovább, s Nedölcénél hagyták maguk mögött az országhatárt.⁴ Csurgótól illetve Nedölcétől Zágrábon és Szamoboron át is vezetett út a Serenissima földje felé.

A (duna)földvári átkelőt választó kereskedők Simontornya érintésével érték el Szentpált, onnan ők is Kanizsa és Nedölce érintésével érték a nyugati határszélre.

Végül Zágrábtól Légrád érintésével el lehetett jutni Zengg kikötőjébe, onnan pedig tengerre szállva lehetett Velencébe érni. Sok kereskedő az útvonal előnyét abban látta, hogy az a Habsburg örökös tartományok érintése nélkül haladt Velencéig.

A határon kívüli forgalom legnagyobb része a már említett laibachi úton haladt. Pettau, onnan pedig Cilli, Laibach, Görz, érintésével érték el Velencét.⁵ Bár ezt az útvonalat a 15. századtól méltán tartották a legjelentősebbnek, a 16. század elején, a Miksa császár és Velence közti 1503-ban kezdődött, hosszan elnyúló háborúk következtében átmenetileg veszített jelentőségéből, és a tengeri útvonal került előtérbe. 1515-ben például Zuan Pastor zágrábi kereskedő 4500 marhát szállított hajókon Zenggből Velencébe. Ez a szállítási mód azonban óriási kockázattal járt, ugyanis az állatok az erősebb hullámozástól megijedtek és nemegyszer felborították a hajót, úgyhogy ezt az útvonalat nem élőállatok, hanem inkább fémárúk és szövetek továbbítására használták. Miksa császár, fel is lépett a zenggi útvonal ellen, oly módon, hogy 1517-ben megerősítette Laibach és Pettau kiváltságait.

Amikor 1527 júliusában Ferdinánd katonasága megkezdte magyarországi hadjáratát, a kereskedelem az egész Magyar Királyságban veszélyessé vált, hiszen

³ Kubinyi András: Budai kereskedők udvari szállításai a Jagelló-korban. Budapest Régiségei XIX. 1959. 101-102.

⁴ Szakály Ferenc: A Dél-Dunántúl külkereskedelmi útvonalai a XVI. század derekán. Levéltári évkönyv Somogy megye múltjából 4 (1973) 55-60.

⁵ Pickl, Othmar: Routen, Umfang und Organisation des inneneuropäischen Handels mit Schlachtvieh im 16. Jahrhundert. In: Festschrift Hermann Wiesflecker zum sechzigsten Geburtstag. Hgg. Novotny, Alexander Pickl, Othmar. Graz. 1973. 143-153.

a Habsburgok fő serege mellett kisebb csapatok is harci cselekményekbe kezdtek, amelyek gyakran rablással is párosultak. Egy kisebb sereg pedig, miután a horvát rendek országgyűlésükön hűséget fogadtak Ferdinándnak, elfoglalta Horvátország csaknem teljes területét. Természetesnek tartható, hogy ilyen viszonyok között egészen 1529-ig visszaesett a forgalom. Szapolyai új gazdaságpolitikájának átültetése a gyakorlatba tehát még el sem kezdődött, a kedvezőtlen körülmények máris mindent megváltoztattak. A „nemzeti király” csak annyit tehetett, hogy 1527 szeptemberében új követet küldött a Signoriához Giovanni Baptista Bonzagno személyében, pénzsegélyt kérve.⁶

Viszonzásul János király ismét a marhakivitelre tett ajánlatot. A válasz kitérő volt, ez pedig elutasítással ért fel. Tanácssal viszont nem fukarkodtak: forduljon a Portához támogatásért.⁷ Szapolyai, mivel helyzete hamarosan válságosra fordult, ezt – jobb híján – kénytelen volt megfogadni. Amíg azonban a török szövetség realizálódott, az ország legfontosabb városában, Budán több fontos esemény történt.

Mint ismeretes, a mohácsi csatavesztést követően Buda lakossága elmene-kült, az állatkereskedők állataikat is magukkal hajtották. Szulejmán serege pedig idejutva kirabolta, azután felgyújtotta a várost, majd 10 napnyi tartózkodás után hazatért. Szapolyai pár nappal később vonult be a fővárosba, s miután régi kiváltságai megerősítésével igyekezett biztosítani a polgárok hűségét, továbbsietett Székesfehérvárra, ahol november 11-én megkoronázták, a budai tanács és más szabad királyi városok küldötteinek jelenlétében. Mivel Buda újjáépítése azonnal elkezdődött és jó ütemben haladt, 1527. március 17-ére országgyűlést hívott össze ide, amelyen a városok többsége is részt vett. Ezen a diétán törvényt hoztak a vámok eltörléséről és az állatkivitel engedélyhez kötéséről. E két intézkedés kétségtelenül Habsburg-ellenes, Velence-párti gesztusnak tekinthető, gyakorlati hatást azonban nem fejthettek ki, mert Habsburg Ferdinánd hamarosan haddal támadt Jánosra, aki kénytelen volt feladni Budát, amely ezzel újra gazdát cserélt.

A Habsburg-hadak 1527. augusztus 20-ai bevonulása után Ferdinánd ugyan-csak megerősítette a város kiváltságait, de mást is tett: elkobozta a János-pártiak és a zsidó közösséghez tartozók házeit, s azokat híveinek adományozta, majd hamarosan eltávozott Budáról. A hadjárat jelenléte nélkül is folytatódott, Szapolyai kiszorult az országból, s csak 1529-ben, Szulejmán seregének védelme alatt tért vissza Budára. A főváros 1529. szeptember 8-án (újra) török kézre került, s a szultán elvonulása előtt Szapolyai kezére juttatta azt. Mivel a német őrség szabad elvonulást alkudott ki magának, a német zsoldosok török fegyveres kíséret mellett elindultak hazafelé. A fegyveresekben bízva velük tartott a budai német polgárság egy része, feltehetően azok, akik a védelemben részt vettek. A falakon kívül azonban a törökök lemészárolták őket. A szerződészegés valószínűleg

⁶ Bessenyei József: Venezia, il regno di Giovanni Zápolya e l'impero osmanico. In: I Turchi, gli Asburgo e l'Adriatico. A cura di Gizella Nemeth e Adriano Papo. Associazione Culturale Italoungherese „Pier Paolo Vergerio” Duino Aurisina (Trieste). 2007. 102-103.

⁷ Jászay M.: i.m. 227.

nem Szapolyai sugalmazására ment végbe, az viszont a király döntése volt, hogy az életben maradt németeket kitelepítette, ahogyan a kortárs-szemtanú Szerémi György írta: „Aki német Buda városában maradt, azok békén maradtak, és végül nyugodtan elmehettek, ahová akartak. Akik a Várban voltak, a király felöltöztette őket, és azután elküldte Németországba.”⁸

Ingatlanaik királyi tulajdonba mentek át, azokat az uralkodó részben eladómanóozta, részben híveinek adta használatra. Ezek a sok egyéni tragédiával járó intézkedések a magyar kereskedőknek tett jelentőségteljes gesztusok voltak, hiszen általuk egy fontos tényező – a német kereskedők konkurenciája – hárult el nemzetközi kereskedelmük (benne a Velencével folytatott árucseré) útjából. Ám a jövő azt mutatta, hogy Szapolyai ezekkel az intézkedésekkel igencsak kétélű fegyverhez nyúlt. Az elűzött kereskedők ugyanis a budaiakat nemcsak sommásan árulóknak és a kereszténység ellenségének titulálták, hanem pozsonyi és bécsi kapcsolataik révén, amikor annak módját ejthették, vissza is vágtak.

Az adományok segítségével a budaiakkal újrakötött szövetség próbájára a következő évi Habsburg-ostromkor került sor. A magyar polgárok nem okoztak csalódást, nagy többségük szilárd kitartásának köszönhetően az ostromlók távozásra kényszerültek. Ezt követően, 1530. december 26-án János király a török sereggel érkezett Lodovico Grittit – aki immár nem elégedett meg a korábban elnyert főkinestárnoki, kamarási, helytartói és egri püspöki címekkel – az ország kormányzójává nevezte ki. Ez a férfiú Andrea Grittinek, a velencei dózse tisztét 1523–1538 között viselő nagytekintélyű politikusnak volt törvénytelen gyermeke, aki Sztambulban töltött éve alatt mint ékszerkereskedő és hitelező nagy befolyásra tett szert. Emellett Velence érdekeit is harciasan képviselte, még ha ez a Signoriának néha kellemetlenséget is okozott. Ebbéli aktivitása azonban most szerencsésen egybeesett a főváros polgárainak érdekeivel, ugyanis Szapolyaitól Zengg és Klissza várát kérte – és kapta – adományul. Nem titkolt célja az volt, mint korábban Szapolyainak, hogy nagy forgalmú kereskedelmi útvonalat hozzon létre Buda és Velence között. Terve találkozott a köztársaság rokonszenvével, de hogy az megvalósulhasson, el kellett volna foglalnia Klissza várát a Habsburg-párti Krusics Pétertől (Zengget ekkor a jánosisták tartották kezükben). Márpedig Velence, miután a Habsburgokkal békét kötött, gondosan kerülte a Ferdinánd elleni fellépésnek még a látszatát is, ezért Grittit azzal a jótanáccsal látták el, hogy Klissza ostromát ne a maga, hanem János király nevében vigye keresztül.⁹

János király a budai ostrom végeztével a hősieen viselkedett polgárokat nagy jutalmakban részesítette. 1531. január 8-án kelt kiváltságlevelében fővárosa valamennyi polgárát megneemesítette, mindegyiket felszabadította a katonai és egyéb szolgálattételtől, csupán a várost kellett szolgálniuk, továbbá örökre fel-

⁸ Szerémi György: Magyarország romlásáról. Erdélyi László fordítását átdolgozta Juhász László. Bev., jegyz. ell. Székely György. Magyar Helikon. Bp., 1961. /Monumenta Hungarica V/ 195.

⁹ Gizela Nemeth Papo- Adriano Papo: Ludovico Gritti. Un principe mercante del Rinascimento tra Venezia, i Turchi e la Corona d'Ungheria. Gorizia, Edizioni della Laguna. 2002./Italia-Ungheria. Collana di studi e documenti/ 113-149.

mentette őket minden rendes és rendkívüli adó fizetése alól, megtiltotta a főpapoknak, báróknak és nemeseknek, hogy idegen bort hozzanak be, a polgárok házait pedig városi joghatóság alá helyezte. Az uralkodó későbbi okleveleiben is megerősítette a budaiak vámmentességét, – ez a polgárság létérdeke volt –, megszüntette az idegen beszállásokat és megtiltotta letartóztatásukat, hiszen nemesekkel ezt csak bírói eljárás után lehetett megtenni. Így a budaiak, legalábbis elvben, mentesültek az ún. arestatio alól is, azaz nem tartóztatták le őket polgártársaik adósságáért.

Az ostrom után, 1530–1531 fordulóján Budán ismét országgyűlést tartottak, amelynek egyik célja Gritti kinevezésének elfogadtatása volt, másrészt a törvényalkotás, amely –, amint azt a ránk maradt források tanúsítják –, a polgárság érdekében hozott intézkedésekből állt. Mindenekelőtt törvényileg eltiltották, pontosabban uralkodói engedélyhez kötötték az állatkivitel. Ez csak részben magyarázható a húshiánnyal, inkább a Habsburg-birodalom elleni gazdasági rendszabálynak fogható fel, válaszlépésnek Ferdinánd két intézkedésére, amelyek közül az egyik felemelte a vámokat, a másik pedig elrendelte, hogy 1530-tól a magyar marhakivitel csakis a Pettau – Laibach – Görz útvonalon bonyolódhat. A második budai törvény elrendelte, hogy a rossz pénzeket ki kell vonni a forgalomból, csakis az elmúlt időszak jó pénzei maradhatnak használatban. A harmadik határozat pedig –, eleget téve Buda és más városok kérésének –, visszaállította a jobbágyok szabad költözködésének jogát, ugyanis a háborús pusztítások után a városok fokozottan rászorultak erre.¹⁰

Gritti is támogatta Budát, a fentebb említett törvénycikkek és kiváltságok nem születhettek volna meg az ő beleegyezése nélkül. Emellett gondolt a város újjáépítésére, sőt bővítésére is. „Gritti úr fejleszteni akarta a várost kereskedelemmel úgy, hogy nem lett volna párja Budának” - írja Szerémi.¹¹

Gritti 1534-ben történt megölése után ismét változott a helyzet, a kincstartóságot Gritti udvarbírója, az a Fráter György vette át, aki 1535-től egyúttal budai várnagy tisztét is betöltötte, ezzel a késő középkor valamennyi királyi és kincstári jövedelme felett elvileg ő rendelkezett, majd miután a váradi püspökséget is elnyerte, az ország legnagyobb birtokosai közé emelkedett. Fő céljának a kincstár megtöltését tekintette, mindent ennek rendelt alá, ennek érdekében élt azokkal a lehetőségekkel, amelyekkel élhetett. Régi, jól bevált módszert követett azzal, hogy a maga kezébe vonta a bor- búza- marha- juh- gyapjú- és bőrkereskedelmet, és felverte mindezen termékek árát, s így kereskedésükkel nagyobb hasznot tudott elérni. Néhány fővárosi kereskedőnek egyedi engedélyeket adott, üzletükbe kincstári pénzzel is beszállt, s így az itt keletkező haszon jelentős része is az övé, pontosabban a kincstáré lett. Az áruk többsége a Habsburg-ország részbe ment, a Velence felé irányuló kereskedelemben Fráter György esetleges érdekelttségéről nincsen adatom. Azonban olasz kereskedők az ő kincs-

¹⁰ Kubinyi András : Budapest története a későbbi középkorban Buda elestéig (1541-ig). In: Gerevich László – Kosáry Domokos (szerk) Budapest története II. k. Budapest Főváros Tanácsa. Bp., 1973. 208-210.

¹¹ Szerémi Gy.: i.m. 243.

tartósága alatt is jelen voltak, hiszen erre az időszakra vonatkozik Oláh Miklós 1537-re bevégzett *Hungaria*-jának megállapítása. „Magát Buda városát gyakran látogatják az olasz, német, lengyel, s korunkban a török kereskedők is, akik mintegy Magyarország fő piacára özönlenek ide.”¹²

S hogy hány marha vett részt a kereskedelemben? Oláh szerint annyi a marhacsorda, kecske- és juhnyáj, „hogy nemcsak Magyarország érzi ennek előnyét, de a vele szomszédos tartományok is részesülnek belőle. A marhák egyrészt Itáliának Velence környékére eső teljes területét, másrészt Ausztriát, Morvaországot, Bajorországot, a Sváb Hercegséget és Németország népeit egész szelvényben ellátják élelemmel. Többször hallottam az adószedőktől, kiket a köznép harmincadosoknak nevez, hogy egy-egy marhavásár alkalmával, melyet Ausztriában Bécs városának környékén szoktak évente kétszer vagy többször tartani, harminc-, sőt [még?] több ezer marha adóját vagy harmincadját hajtották be a király számára. Nem szólok itt arról a mennyiségről, melyet más, Stájerországon és Karintián át vezető úton hajtának évente Itáliába, s amely nyilvánvalóan az előbbinél nem kevesebb, hiszen Itália nagy része, amint azt fentebb elmondottuk, fogyasztja húsukat. Arról a marhamennyiségről sem beszélek, melyet évente Morvaországba hajtának.”¹³ Oláhot persze nem tekinthetjük gazdasági szakírónak, mondatait azonban a ránk maradt számadatokkal kiegészíthetjük. Ezek szerint 1531-ben, az ostrom után nagyjából 20 ezer marhát hajtottak Velencébe. Az állatokat azonban immár nem kizárólag Budán vagy Bécsben, avagy Győrben, (vagy attól délre a harmincad elkerülésével)¹⁴ szerezték be, hanem egyre nagyobb arányban az újonnan felemelkedett központokban, Szigetváron,¹⁵ Berzencén,¹⁶ Nagykanizsán,¹⁷ Kálmáncsehiben.¹⁸

Fráter György kincstartósága idején Buda és a kelet-magyarországi városok kapcsolatai felélénkültek, tehát elődeivel ellentétben nem a nyugati határhoz közeli városokra volt gondja, hanem a kereskedelmi lánc kezdőpontjait jelentő alföldi empóriumokra, elsősorban Debrecenre. A városról Oláh Miklós is elismeréssel írt: „...polgárainak gazdagsága, évenként hat vására, marhakereskedelme miatt és egyéb tekintetben is figyelemre méltó... Volt köztük egy bizonyos

¹² Oláh Miklós: *Hungária*. Szerk., bev. Szigethy Gábor. Ford.: Németh Béla. Magvető Könyvkiadó. Bp., 1985. /Gondolkodó Magyarok/ 29.

¹³ Oláh M.: i.m. 74-75.

¹⁴ Gecsényi Lajos: Győr kereskedelmi szerepének változása a 16. században. 23-43. Arrabona. Muzeumi Évkönyv. 1991. 26-30. k. Győr. 33-35.

¹⁵ Bessenyei József: Enyingi Török Bálint. Bev., a forrásokat közzéteszi Bessenyei József. Magyar Történelmi Társulat. Bp., 1994. XIX-XXIII. Varga Szabolcs: A vár és a mezőváros története 1526 és 1566 között. In: Szigetvár története. Tanulmányok a város múltjából. Szerk.: Bósze Sándor, Ravazdi László, Szita László. Szigetvár Város Önkormányzata, Szigetvári Várbaráti Kör. Szigetvár. 2005. 49-56. - Szigetváron csak 1 dénárt kellett fizetni egy marha után. Zrínyi ezt 10 dénárra emelte. Szakály F.: i. m. 98.

¹⁶ Szakály F.: i. m. 98.

¹⁷ Szakály F.: i. m. 61.

¹⁸ Szakály F.: i. m. 83-88.

polgár ismerősöm, a neve Bíró Gáspár, aki gyakorta mintegy tízezer ökröt tartott eladásra.”¹⁹

Amikor Oláh leírta ezeket a sorokat, Debrecen viszontagságos éveket tudhatott maga mögött. Szapolyai János ugyanis, miután lemondott tulajdonjogáról, az ország leggazdagabb mezővárosának tartott Debrecent 1526. november 25-én Ártándy Pálnak és Ártándy Baláznak, majd 1529-ben Hieronym Laskinak adományozta, akitől Grittihez került, zálogba. Gritti kivégeztette az Ártándy testvéreket, az olasz kalandor életét viszont Szapolyai hívei oltották ki. Ezután, 1532-ben Esztáry János, Szapolyai udvarmestere és Bajomi Benedek, János király egyik bizalmasa lettek az új zálogbirtokosok, potom pénzért, 2500 forintért. Ferdinánd király hiába biztosította Török Bálintot 1529-ben arról, hogy a várost neki fogja elzálogosítani, az ő pártján erre nem mutatkozott esély. Miután azonban pártot változtatott 1536-ban, Szapolyai híveként 16 ezer forintért megkapta a várost. Bár az erről kiállított oklevél zálogba adásról rendelkezett, ez, mint általában ilyen esetekben, gyakorlatilag adományozást jelentett. A mezőváros birtoklása Töröknek nagy hasznot hozott, hiszen gazdasági összekötőként funkcionált a család erdélyi és nyugat-dunántúli birtoktestei között. Ezért Bálint úr gyakorta közbenjárt Szapolyainál a város gazdaságát erősítő korábbi privilégiumok megerősítése illetve újak kieszközlése érdekében. Mivel ezt az országrészt Szapolyai kitűnően ismerte, – hiszen országában a legszívesebben Váradon²⁰ és Debrecenben tartózkodott –, így személyesen is megtapasztalta az ott élők hűségét, állhatatos kitartását királlyá választott korábbi földesura mellett, amelyben még Laski és Gritti rémuralma alatt is megmaradtak. Ez önmagában is méltóvá tette a várost a különleges bánásmódra. Semmi meglepő nincs tehát abban, hogy már 1527. január 27-én meghagyta, hogy a debreceniek, bárhol folytassanak kereskedést az országban, vámmentességet élvezzenek. A „nemzeti király” hamarosan azzal is kimutatta háláját, hogy 1533-ban a városban harmincad-hivatalt állíttatott fel, s megígérte, hogy az mindaddig működni fog, amíg az idegen kézre jutott többi harmincad-hivatalt nem szerzi vissza. A következő évben 1534-ben pedig biztosította számukra a vámmentes kereskedelmet, majd ugyanazon év október 1-jén egy külön oklevélben rendelkezett a só- és borszállításról, akképpen, hogy „...mind eladásban, mind pedig vásárlásban őket a só és bor dolgaiban szabadon és békében és minden harmincadtól, dézsmától, adótól, vám, vagy bármely behajtás követelésétől szabadon és békésen és minden akadályozás nélkül menni, állni, időzni, nyugodni, engedni és engedélyezni kell és tartoztok...” Az oklevél további részeiből az is kitűnik, hogy a debreceniek a sóval Somogyba igyekeztek, ahonnan visszafelé bort hoztak magukkal. Annak a veszélye persze fennállt, hogy a meglehetősen távoli Somogy a Habsburg ellenkirály joghatósága alá tartozván nem fogadja el Szapolyai kiváltságlevelét, ám ebben az esetben számítani lehetett a Dél-Dunántúl tényleges ura, enyingi Török

¹⁹ Oláh M.: i.m. 66-67.

²⁰ Várad Szapolyai-kori iratanyaga csaknem teljes egészében elpusztult. Ami megmaradt, azt közli Balogh Jolán: Varadinum. Várad vára. 2. k. Akadémiai Kiadó. Bp., 1982. /Művészettörténeti Füzetek 13/2/ 60-62.

Bálint közbenjárására.²¹ Debrecen jó kapcsolata Bálint úr fiaival is zavartalan maradt, s a cívisváros a következő évtizedekben megszerezte mindazon kiváltságokat, amelyeket Buda Szapolyaitól 1540-ig elnyert.

Szapolyai hamarosan bekövetkezett halála sorsdöntő változásokat hozott az ország sorsának alakulásában, elegendő, Buda, Székesfehérvár, Esztergom török kézre kerülésére gondolni. Ezek értékelése itt nem lehet feladatom, viszont Szapolyai várospolitikájának rövid összefoglalása elől nem térhetek ki.

Legfontosabb törekvése a jogara alá tartozó városok védelme, fejlesztése volt, a korábban felsorolt jogi és gazdaságpolitikai eszközökkel. Az európai politika mozgásai, amelynek ő nem létrehozója, csupán elszenvédője volt, rövid időn belül keresztülhúzták jól eltervezett számításait. Buda gazdaságát az ország központjaként kívánta erősíteni, de a főváros pár év múlva határvárrá, kis túlzással végvárrá vált. Az új politikai és kereskedelmi orientáció, amely a Habsburg-birodalom helyett Velencéhez (amely, ne feledjük nem város, hanem szintén birodalom volt) kötötte volna országát, a köztársaság ekkori meggyengülése miatt vált okafogyottá, így nem maradt más lehetősége, mint az Oszmán Birodalom szövetsége. S bár a váradi béke utáni hónapokban elhitethette magával, hogy országának függetlenségét immár mindkét rivális nagyhatalom garantálja, s arra nem leselkedik külső veszély, hamarosan rá kellett döbbsen arra, hogy helyzete ingatagabb, mint valaha. Nem sikerült, mert nem sikerülhetett megváltoztatnia a Magyar Királyság városainak, köztük Budának gazdasági orientációját, Velence nem volt képes annyi árut befogadni, mint Bécs és a délnémet városok, a két nagyhatalom pedig csak az alkalomra várt, hogy országát, immár véglegesen bekebelezhesse. Legfeljebb a „jobb holnap meghalni, mint ma” bölcsességével vigasztalhatta magát, mert az bizonyára nem jutott eszébe, hogy elbukó országa a keleti tartományban, Erdélyben éled újra.

Bibliográfia

- Balogh Jolán: *Varadinum. Várad vára*. 2. k. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1982./Művészettörténeti Füzetek 13/2/ 395.
- Bessenyei József: *Debrecen 16. századi szerepe a távolsági kereskedelemben* In: *Debrecen város 650 éves. Várostarténeti tanulmányok*. Szerk: Bárány Attila, Papp Klára, Szálkai Tamás. Alföldi Nyomda ZRT Méliusz Műhelye. Debrecen. 2011. 243-250.
- Bessenyei József: *Enyingi Török Bálint*. Bev., a forrásokat közléteszi Bessenyei József. Magyar Történelmi Társulat. Bp., 1994.
- Bessenyei József: *Venezia, il regno di Giovanni Zápolya e l'impero osmanico*. In: *I Turchi, gli Asburgo e l'Adriatico*. A cura di Gizella Nemeth e Adriano Papo. Associazione Culturale Italoungherese „Pier Paolo Vergerio” Duino Aurisina (Trieste). 2007, 101-107.

²¹ Bessenyei József: *Debrecen 16. századi szerepe a távolsági kereskedelemben* In: *Debrecen város 650 éves. Várostarténeti tanulmányok*. Szerk: Bárány Attila, Papp Klára, Szálkai Tamás. Alföldi Nyomda ZRT Méliusz Műhelye. Debrecen. 2011. 259-261.

- Gecsényi Lajos: Győr kereskedelmi szerepének változása a 16. században..In: Arrabona. Muzeumi Évkönyv. 1991. 26-30. k. Győr. 23-43
- Iványi Béla: Buda és Pest sorsdöntő évei, 1526-1541.: főleg levéltári források alapján. In: Tanulmányok Budapest Múltjából 9. (1941). 32-84.
- Jászay Magda: Velence és Magyarország. Budapest. 1990. 413. 224-239.
- Jászay Pál: A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után. I. k. Pest, 1846. 308-314
- Kardos Tibor: Velencei vonatkozású gazdaságtörténeti adatok a Jagelló-korból (1502–1518) In: Századok 1951. 434-442.
- Kubinyi András: BudaI kereskedők udvari szállításai a Jagelló-korban. In: Budapest Régiségei XIX. kötet, 1959. 99-119. 99-102.
- Kubinyi András: Budapest története a későbbi középkorban Buda elestéig (1541-ig). In: Gerevich László - Kosáry Domokos (szerk) Budapest története II. k. 7-335. Budapest, 1973. 208-209.
- Nemeth Papo, Gizela – Papo, Adriano: Ludovico Gritti. Un principe mercante del Rinascimento tra Venezia, i Turchi e la Corona d’Ungheria. Edizioni della Laguna. Gorizia, 2002. 355.
/Italia-Ungheria. Collana di studi e documenti/ 113-149.
- Oláh Miklós: Hungária. Szerk., bev. Szigethy Gábor. Ford.: Németh Béla. Szeged, Szegedi ny. 1985. /Gondolkodó Magyarok/ 94.
- Pickl, Othmar,:Routen, Umfang und Organisation des inneneuropaischen Handels mit Schlachtvieh im 16. Jahrhundert. In: Festschrift Hermann Wiesflecker zum sechzigsten Geburtstag. Hgg. Alexander Novotny, Othmar Pickl. Graz. 1973. 143-166.
- Sanudo, Marino: I Diarii. (MCCCCXVI-MDXXXIII) Pubblicati per cura di Fulin, Rinaldo –Stefani, Federico –Barozzi, Niccolò, Berchet, Guglielmo –Allegri, Marco. Tom. 1-56. Visentini. Venezia. 1879-1902
- Szakály Ferenc: A Dél-Dunántúl külkereskedelmi útvonalai a XVI. század derekán. In: Levéltári évkönyv Somogy megye múltjából 4 (1973) 55–112.
- Szalay László: János király és az európai hatalmasságok 1526-1528. In: Adalékok a magyar nemzet történetéhez a XVIIdik században. Ráth Mór. Pest. 1859. 1-145.
- Szerémi György: Magyarország romlásáról. Erdélyi László fordítását átdolgozta Juhász László. Bev., jegyz. ell. Székely György. Magyar Helikon. Budapest. 1961. 318. /Monumenta Hungarica V/
- Tanulmányok Szapolyai Jánosról és a kora újkori Erdélyről. A Szapolyaiak a magyar történelemben című, 2002 november 22-i és az Erdély története a 15-17. században című 2001 november 30-i Miskolcon rendezett konferenciák előadásai. Szerk.: Bessenyei József, Horváth Zita. Miskolc, 2004, 303. /Studia Miskolcinsia 5./
- Varga Szabolcs: A vár és a mezőváros története 1526 és 1566 között. In: Szigetvár története. Tanulmányok a város múltjából. Szerk.: Bösze Sándor, Ravazdi László, Szita László. Szigetvár Város Önkormányzata, Szigetvári Várbaráti Kör. Szigetvár. 2005.